

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA O'YIN ORQALI OVOZNI RIVOJLANTIRISH BO'YICHA METODIK TAVSIYALAR

Abdurazzoqova Shoiraxon

Annotatsiya

Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda ovozni rivojlanish xususiyatlari, o'yin orqali ovozni rivojlantirish bo'yicha metodik tavsiyalar va logopedik korreksion ishlarni tashkil etish haqida yoritilgan.

Kalit so'zlar Ovoz, nutq kamchiligi, korreksiya, o'yinli mashg'ulot, nutqiy nafas, nutqiy talaffuz, diafragma.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ovozini rivojlantirish masalasi logopedik ish tizimining muhim vazifalaridan biri sanaladi. Ma'lumki, nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishda logoped nutqiy nafas va ovoz ustida ish olib boradi. Bu jarayon nutqiy nuqsonlarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Talaffuz qilish jarayoni nutqiy nafas bilan uzviy bog'liq bo'lib, nutqiy nafas oddiy nafasdan bir muncha farq qiladi. Kishi tinch turganda nafas olish va nafas chiqarish deyarli bir xil bo'ladi. Nutqiy talaffuz nafas chiqarish jarayonida hosil bo'ladi. Nafas olish jarayonida ovoz hosil qiluvchi va artikulyatsion harakatlar birgalikda ish olib boradi. Nutqiy talaffuz vaqtida nafas chiqarish jarayoni, nafas olish jarayonidan uzunroq bo'ladi. Inson nutqiy nafas chiqarishni davom ettirish uchun ko'proq havo zapasiga ega bo'lishi lozim.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nafasni rivojlantirish uchun bir qancha nafas gimnastikalaridan foydalaniladi. Nafas gimnastikasi umumiy nafas mashqlaridan boshlanadi. Uning asosiy maqsadi nafas hajmini oshirish va uning ritmini normallashtirish.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish uchun nafas mashqlaridan to'g'ri va o'z o'rnida qo'llanishi, uning kelgusi hayotida to'g'ri talaffuz malakalariga ega bo'lishiga xizmat qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga uzoq va ixcham nafas chiqarish harakatlarini bajarish qiyin bo'lib, bu ularning to'g'ri talaffuz qilish malakasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Yuqorida biz og'iz va burundan to'g'ri nafas chiqarish malakalarini rivojlantirishni ko'rsatib o'tdik.

Diafragmal nafasni rivojlantirish mashqlarni bajarish orqali fonatsion nafas malkasi rivojlanadi. Asta-sekinlik bilan ovozsiz nafas mashqlari fonatsiyasiga o'tiladi, ya'ni bolalar nafas chiqarish jarayonida tovushlarni talaffuz qilishni o'rganadilar.

Fonatsion nafas malakalarini rivojlanishi jarayonida, to'g'ri nutqiy nafas hosil bo'ladi, bu esa normal ovoz hosil qilish jarayoniga olib keladi. Unli va undosh tovushlarni uzoq nafas chiqarish vaqtida ovoz balandligi va ovoz kuchi ustida ish olib boriladi.

Ilmiy adabiyotlarni isbotlashicha, umumiy harakatni rivojlanishi nutqiy talaffuz malakalarini rivojlantiradi. Tanani harakatga keltirish orqali taranglashgan muskullarni bo'shashiga ta'sir etadi, ya'ni bu maktabgacha yoshdagi bolalarga xos xususiyat hisoblanadi. Talaffuz malakalarini rivojlantirish ustida ish olib borish vaqtida fonetik ritmikadan foydalanish maqsadga muvofiqdir

Fonetik ritmika – bu harakat mashqlar majmuasi bo'lib, bunda turli xil harakatlar (tana, bosh, oyoq, qo'l) nutqiy materiallar bilan olib boriladi. (bo'g'in, so'z, tovush).

Fonetik ritmikani olib boruvchi logoped o'zi ham qo'l, oyoq, tana, bosh harakatlarni to'g'ri va chiroyli bajarishi shart:

- musiqa ostida va musiqasiz harakatlarni chiroyli va ritmik asosda bajarish;
- har xil harakatlar orqali musiqa va tempning turli xil ko'rinishiga moslashish;
- bolalar harakatini ko'rish va ularni to'g'rilashni bilish;
- bolalarda tabiiy harakatlarni rivojlantira olish;
- bolalar talaffuzidagi kamchiliklarni eshita olish va ularni to'g'rilash;
- topshiriqni berilgandek normal ovoz kuchi va balandlikdan foydalanish hamda uni nutqiy materialni berish jarayonida qo'llash.

Logopedning nutqi doimo bolalarga namuna bo'lmog'i lozim, fonetik jihatdan to'g'ri tashkil qilinishi va emotsional holatlardan to'g'ri foydalana olishni bilishi kerak.

Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqida fonetik kamchiliklar ustida ish olib borish jarayonida ishning bir qismi nutqiy intonatsiyadan to'g'ri foydalana olishga qaratiladi. Ishning bu yo'nalishi ovoz balandligi va kuchini rivojlantirish mashqlariga zamin yaratadi. Hamda ovoz tonini idrok etishga, uzoq nutqiy nafasni rivojlanishiga olib keladi.

bolalarda ovozni rivojlantirish va korrektsiyalash uchun turli xil ortofonik mashqlardan foydalaniladi, bu mashqlar nafas faoliyati, fonatsiya va artikulyatsiyani rivojlantirishga yo'naltirgan bo'ladi.

Ovoz ustida ishlash artikulyatsion gimnastika va massajdan so'ng olib boriladi. Bular bilan birga yana bo'yin muskullarini bo'shashtiruvchi, boshning har tomonlama harakatini bajarish bo'yicha tovushlarni talaffuz etish maqsadga muvofiq hisolanadi.

Ovozni korrektsiyalash uchun yumshoq tanglay harakatini faollashtirish katta ahamiyat kasb etadi. Buning uchun suv tomchilarni yutish, yo'talish, esnash imitatsiyalarini bajarish, qattiq atakada "a" unlisini talaffuz etish mashqlarini bajarish tavsiya etiladi. Ushbu mashqlar oyna oldida hisob ostida o'tkaziladi. Quyidagi usullardan foydalaniladi: tilni orqa qismini qo'zg'atish va til yordamida tanglayni taqillatish harakatini bajarish; ixtiyoriy yutish harakatini bajarish; bunda logoped

tomizg'ich bilan halqumning qarshi devoriga suv tomizadi, bu vaqtda bolaning boshi bir oz orqaga egilgan bo'ladi.

Tanglay muskullarini mustahkamlash uchun uni bo'shashtirish va taranglashishni navbati bilan almashtirish mashqlaridan foydalaniladi. Bolaga esnash harakatining tugashida "a" tovushi talaffuz etish, og'izning katta ochiq holatida "a" tovushini talaffuzidan "p" tovushiga nafasni bosim ostida ushlab turib o'tiladi. Bolaning diqqati tanglay holatini sezishga qaratiladi. SHuningdek, ovoz kuchi tembri va balandligini rivojlantirish mashqlaridan foydalaniladi. Masalan, o'nliklar bo'yicha ovozni kuchaytirib to'g'ri sanash (1 dan 10 gacha) va ovozni asta-sekin pasaytirib teskariga sanash (10 dan 1 gacha) mashqlaridan foydalaniladi. Ovoz tembri, balandligi va ovoz intonatsiyasini rivojlantirishda turli o'yinlar ertaklarni rollarga bo'lib o'qish, instsenirovkalar katta ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid. "Importance of didactic games in speech development of mentally retarded children." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.11 (2022): 20-23.
2. Shuxratovich, Maxmudov Xurshid. "Socio-Psychological Of Children With Speech Impairment Adaptation Features." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 243-248.
3. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Нутқи тўлиқ ривожланмаган мактабгача ёшдаги болаларни ёзма нутққа тайёргарлигини шакллантириш муаммолари." *Confrencea* 4.04 (2023): 179-186.
4. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ёзиш ва ўқиш кўникмаларини эгаллашга тайёрлаш." *Confrencea* 4.04 (2023): 187-192.
5. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Isodullayeva Iqboloy. "PHYSIOLOGICAL FOUNDATIONS OF SPEECH ACTIVITY." *Open Access Repository* 4.3 (2023): 765-771.
6. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Tahirova Mahliyo. "Ways To Increase The Vocabulary Of Mentally Retarded Children Of Preschool Age Based On Plot Role-Playing Games." *International Journal of Early Childhood Special Education* 15.2 (2023).
7. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid. "IMPORTANT ASPECTS OF COLLABORATIVE ACTIVITIES IN THE PROCESS OF INCLUSIVE EDUCATION." (2023).
8. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid, and Khomidova Shahribonu. "PEDAGOGICAL TASKS OF SPEECH THERAPIST AND PARENT COOPERATION IN ELIMINATING SPEECH DEFECTS." *American Journal of Interdisciplinary Research and Development* 16 (2023): 38-41.
9. Sobirkhonovna, Mahmudova Madinakhon. "Professional Training Of Future Speakers In The Period Of Independent Study." *Archive of Conferences*. Vol. 10. No. 1. 2020.

10. Maxmudova, Madinaxon, and Babayeva Azizabonu. "Ruhiiy Rivojlanishi Sustlashgan Bolalar Lug'atining Psixik Rivojlanish Bilan Bog'liqligi." Conference Zone. 2022.
11. Kodirova, Feruzakhon Usmanovna, S. Z. Matupaeva, and Feruza Rakhimovna Teshaboeva. "Methodical cluster-an innovative mechanism to increase the efficiency of general secondary and inclusive education." (2020).
12. Mahmudova, Madina Sobirkhonovna. "The Role Of Independent Education In The Formation Of Professional Competencies Of Prospective Speech Therapists." Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology 2.10 (2020): 358-363.
13. Feruza, Teshabaeva, Mahmudova Madina, and Yuldasheva Dilbar. "The essence of inclusive education in developed countries." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol 8.1 (2020).
14. Sobirkhonovna, Mahmudova Madinahon. "An Innovative Mechanisms to Increase the Effectiveness of Independent Education of Future Defectologists." International Journal on Integrated Education 3.11 (2020): 210-211.
15. Maxmudova, Madinaxon, and Axmedova Vaziraxon. "Tayanch–Harakati A'zolari Falajlangan Bolalar Lug'atini Rivojlantirish Yo'llari." Conference Zone. 2022.
16. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Мактабгача тарбия ёшидаги болаларни ёзиш ва ўқиш кўникмаларини эгаллашга тайёрлаш." Confrencea 4.04 (2023): 187-192.
17. Maxmudova, Madinaxon. "Technologies for the development of professional competencies of students of Higher Education." INTERNATIONAL JOUR
18. Maxmudova, M., and O. Zikirova. "Speech therapist and family collaboration in overcoming severe speech deficits." European Scholar Journal 2.10 (2021): 72-73.
19. Sobirxonovna, Maxmudova Madinaxon. "The genealogy of thoughts of the manifestations of ancient antiquity in the study of the speech deficit of dislaliya." Confrencea 3.03 (2023): 17-20.
20. Sobirkhanovna, Makhmudova Madinakhan, and Akhmedova Vazirakhan. "EFFECTIVE ORGANIZATION OF CORRECTIONAL-LOGOPEDIC WORK IN CHILDREN WITH CEREBRAL PALSY." Open Access Repository 4.3 (2023): 134-141.
21. Махмудова, Мадинахон Махмудов Хуршид. "Нутқи тўлиқ ривожланмаган мактабгача ёшдаги болаларни ёзма нутққа тайёргарлигини шакллантириш муаммолари." Confrencea 4.04 (2023): 179-186.
22. Sobirxonovna, Maxmudova Madinaxon. "GENEALOGY OF SCHOLARS AFTER THE 15TH CENTURY IN THE STUDY OF SPEECH DEFICIT." Confrencea 3.03 (2023): 21-25.
23. Sobirkhonovna, Makhmudova Madinakhan, and Goyipova Nodira. "Theoretical aspects of the development of academic mobility of future speech therapists in dual education." Asian Journal of Multidimensional Research 11.12 (2022): 148-154.

24. Sobirkhonovna, Mahmudova Madina. "THE IMPORTANCE OF THE USE OF PROJECT TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE PROCESS OF INDEPENDENT LEARNING." EURASIAN EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATION 29 (2020).

25. Sobirkhonovna, Mahmudova Madina. "DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FUTURE SPEECH THERAPISTS IN THE PROCESS OF STUDYING INDEPENDENTLY." European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences 8.8 (2020): 155-158.